

Кучеренко І. Психологічні засади формування компетентного учня – мовця / І.А.Кучеренко. – Академічна культура дослідника в освітньому просторі: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 17 травня 2018 року)/ за ред. О.М. Семенов. – Суми: Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2018. – С. 78-81.

Кучеренко Ірина,

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри практичного мовознавства

Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини

Психологічні засади формування компетентного учня-мовця

Реалізація стратегічних парадигм мовної освіти передбачає перегляд теорії і практики навчання української мови, визначення психологічних засад навчання української мови з урахуванням досягнень сучасної науки.

Важливу роль у навчально-пізнавальній діяльності учнів відіграє *мотивація*. «Мотив, за визначенням Г. Костюка, – це те, що зумовлює прагнення людини до даної, а не якої-небудь іншої мети ... Мотивами називають потреби, почуття, інтереси, переконання та інші спонукання людини до діяльності, зумовлені вимогами її життя [1, с. 423]». Мотиви навчання школяра спонукають його до власної активної пізнавальної діяльності, від якої залежить, *що* та *як* він осмислює й засвоює, а в кінцевому результаті – продуктивність і якість виробленої компетентності. Мотив – це внутрішнє усвідомлене спонукання до навчальної діяльності, що поєднується з інтересом до майбутньої роботи. Мотивація, слушно стверджує Е. Стоунс, – «не тільки стимулятор учіння, а також і результат сприйняття учнями ефективності власного учіння [4, с. 68]». Забезпечення мотиваційної готовності учнів на уроці є необхідним елементом його структури. Засобом розвитку мотивації учнів є розкриття ролі знань і вмінь, використання традиційних та інноваційних, зокрема й інтерактивних методів навчання, проблемних ситуацій, комунікативних вправ і завдань, що заохочують учнів, залучають до активної пізнавальної діяльності, занурюють у колективне навчальне міжособистісне спілкування [3].

Сприйняття, як відомо, – це цілісне відображення навколишнього, з якого починається будь-який процес пізнання і зокрема навчальні дії учнів. Для досягнення продуктивних результатів учіння потрібно забезпечити осмислене сприймання учнями навчального матеріалу впродовж усього заняття. Завдяки осмисленому сприйманню учні усвідомлюють сутність та призначення навчального матеріалу, що дасть їм змогу цілеспрямовано використати мовно-мовленнєві знання й уміння у комунікативній діяльності. Необхідно на кожному уроці розвивати й удосконалювати в учнів сприйняття мовного і мовленнєвого матеріалу, щоб його зміст став осмисленим, цілеспрямованим і переходив у іншу якість – спостереження з умінням порівнювати та зіставляти факти, виявляти певні ознаки, поєднувати їх у цілісне поняття.

Розуміння як важливий елемент пізнавальної діяльності учнів містить фактор практичної свідомості й індивідуального осмислення навчального матеріалу. Результативність розуміння залежить від досконалого лінгводидактичного інструментарію вчителя й активності пізнавальної діяльності, аналітико-синтетичного характеру розумових і практичних дій учнів. Додамо, що розуміння завжди характеризується цілеспрямованістю учнів, що є особисто необхідним. Важливою умовою забезпечення когнітивного розуміння учнями навчального матеріалу є мотивація учіння, цільовизначення, актуалізація раніше засвоєних знань і вироблених умінь, а також зв'язок із сформованими знаннями та вміннями.

Навчально-пізнавальна діяльність учнів потребує регулювання *пам'яті* та її виявів. Учитель, готуючись до навчального заняття, повинен будувати структурні етапи уроку відповідно до прийомів логічного мислення учнів, використовувати різні засоби раціонального запам'ятовування (таблиці, схеми, фонозапис, відеоряд, мультимедіа, запитання тощо). Результативним буде запам'ятовування, що опирається на розуміння, осмислення, логічне групування навчального матеріалу. Вчитель на уроці дає чітку настанову учням: що запам'ятати і точно за необхідності відтворити, а що варто логічно осмислити і творчо використати. Вважаємо доречним упроваджувати у

практику проблемне й розвивальне навчання, чітко здійснювати цілевизначення уроку, формулювати мету у вигляді певних блок-цілей із навчального матеріалу, поступово їх опановувати впродовж циклу уроків.

Вагоме місце в навчально-пізнавальній діяльності учня на уроці посідає *мислення*. На уроці мисленнєва діяльність учнів по суті збігається з пізнавальною, яку стимулює й організовує вчитель. Активізація мислення здійснюється на всіх етапах уроку: на початку уроку активізуються знання з метою співвіднести їх з новим навчальним матеріалом; формулювання мети уроку визначає навчально-мисленнєве завдання учнів і спрямовує їх на пошук шляхів її розв'язання; виділення найбільш важливих частин навчального завдання сприяє осмисленню теми уроку й розуміння сутності понять та явищ. У процесі розвитку мислення необхідно використовувати різні види робіт: для активного – запитання, що вимагають роздуму й обговорення, евристичні бесіди, дискусії; творчого – проблемні ситуації, експерименти, завдання дослідницько-креативного характеру.

Психологи рекомендують різні стратегії й тактики побудови навчальної діяльності, спрямованої на розвиток мислення учнів. Г. Крайг переконаний, що необхідно розвивати такі види розумової діяльності, необхідні для того, щоб навчитися мислити: згадування – відновлення в пам'яті фактів, уявлень і понять; відтворення – дотримання зразка або алгоритму; обґрунтування – підведення вихідних умов завдання в нову проблемну ситуацію, що дозволяє знайти рішення; співвідношення – зв'язок нових знань із засвоєнням раніше отриманих або з особистим досвідом; рефлексія – дослідження самої думки, причин її появи [2]. Умовами ефективного розвитку мислення є поєднання різних навчальних форм (індивідуальна, парна, групова, фронтальна), методів (традиційних та інноваційних), засобів навчання (вербальних, аудіовідеовізуальних, мультимедійних, комп'ютерних).

Ефективність процесу навчання української мови значною мірою залежить від збудження і розподілу *уваги* учнів. На важливості й особливості уваги у навчальній діяльності наголошував К. Ушинський: «Розвинути в учня увагу до наукових предметів означає проторувати йому широкий і легкий

шлях до навчання. Увага – тільки вона є ворітьми, через які свідоме знання, єдино тільки плідне, може перейти в розумові здібності учня [5, с. 266]». Як бачимо, розвиток уваги учнів сприяє саме осмисленому сприйняттю навчального матеріалу, що особливо важливо в аспекті формування їхньої компетентності, яка складається не тільки зі знань, умінь і навичок, а й досвіду їх застосування. Увага учнів виникає не випадково, а керовано вчителем активізується, концентрується, цілеспрямовано починається з акту її встановлення. На зростання концентрації та стійкості уваги впливають різні чинники: структурування компонентів навчального заняття, новизна, змістова наповнюваність і цікавість навчального матеріалу, методи та засоби навчання, зв'язок теорії з практикою та ін. Учитель має розподілити увагу на різних видах пізнавальної діяльності й утримувати її впродовж усього уроку, зацікавлюючи навчальним матеріалом, підтверджуючи його значущість і важливість, наводячи приклади із життєвого досвіду, паралелі з іншими поняттями, використовуючи різні види робіт.

Отже, виокремлені психологічні чинники сприяють оптимізації процесу навчання української мови, раціональному поєднанню ефективних технологій навчання, оперативній побудові структурних елементів уроку, доречному добору продуктивних форм, методів і засобів навчання, вдалій організації навчально-пізнавальної діяльності учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Костюк Г. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Григорій Силевич Костюк. – К. : Рад школа, 1989. – 608 с.
2. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – М. : Питер, 2000. – 992 с.
3. Кучеренко І. Мотиваційний компонент – важливий структурний складник сучасного уроку української мови / І.Кучеренко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2013. – № 2. – С. 85–92.
4. Стоунс Э. Психопедагогика. Психологическая теория и практика обучения; пер. с англ. / [под ред. Н. Ф. Талызиной]. – М. : Педагогика, 1984. – 472 с.

5. Ушинский К. Человек как предмет воспитания : Опыт педагогической антропологии / К. Д. Ушинский // Избранные педагогические сочинения : В 2 т. – М., 1974. – Т. 1. – С. 229 – 547.